

Geschiedenis van het Grote Laar

De boerderij 'het grote Laar' is gelegen aan de Bockhorstweg in Spankeren schuin tegenover herberg 'de Luchte'. De boerderij kent een indrukwekkende geschiedenis die zeker teruggaat tot **1300**. In ieder geval bestaat er vanaf ongeveer dat jaartal vrij veel documentatie. De boerderijplaats is waarschijnlijk veel ouder. Volgens dr. D. Otten(1) zijn 'Laar'-namen ontstaan in een parkachtig landschap. 'Laar' betekent 'bosweide' of 'open plek in het bos', of ook wel bos op moerassige grond. Dit wijst op het ontstaan van een boerderij op een open plek in een bosrijke omgeving. In Spankeren is een boerderij die 'het Loo' heet. 'Laar' en 'Loo' betekenen deels hetzelfde. Mogelijk zijn beide boerderijen ontstaan in dezelfde periode. Van 'het Loo' is bekend dat zij al in **1179** bestond.

Uit bodemonderzoek dat door RAAP Archeologisch Adviesbureau in **2006** in Spankeren is uitgevoerd, bleek het gebied een hoge tot zeer hoge archeologische waarde te hebben(2). In grote delen van Spankeren is een plaggendek gevonden. Dat is een grondlaag die ontstaan is door de akkers eeuwenlang te bemesten met heide- of grasplaggen. Het begin van de plaggenbemesting dateert van ongeveer **1000**. Onder het plaggendek is op veel plaatsen een nog oudere akkerlaag aangetroffen, dus akkers van meer dan 1000 jaar oud! Op grond van alle bodenvondsten heeft RAAP geconcludeerd dat het Spankerense gebied al vanaf de prehistorie permanent is bewoond. Dat geldt dan uiteraard ook voor de omgeving van 'het grote Laar'. Het erf van de boerderij wordt in het onderzoek aangegeven als 'archeologische vindplaats'. Dicht bij de boerderij is een stenen bijl gevonden uit het Neolithicum (**4900 tot 2000** vóór Chr.). Eveneens dicht bij de boerderij, ten oosten van de Overweg tussen de kerk en de spoorweg, zijn paalsporen gevonden van een prehistorische boerderij.

In alle documenten tot ongeveer **1800** werd de boerderij 'het Laar' of het goed 'het Laar' genoemd, in de oudste stukken guet of '*goet toe Laer*'. Vanaf omstreeks **1800** werd ook vaak over 'het Grote Laar' gesproken.

In Spankeren en Leuvenheim is of was er een aantal boerderijen of huizen met de toevoeging 'Grote' of 'Kleine', bijvoorbeeld 'Grote Bockhorst' (nu de 'Bockhorst' in Spankeren) en 'Kleine Bockhorst' (nu 'de Assenbeek' in Leuvenheim), 'Grote Loo' (nu 'de Peppel') en 'Kleine Loo' (nu 'het Loo'), beide in Spankeren en 'Groot Werveldijk' en 'Klein Werveldijk' in Leuvenheim.

De 'Kleine'-varianten zijn vaak afsplitsingen van de gelijknamige 'Grote'-varianten en dus ook jonger en zoals de naam al aangeeft ook kleiner. Dat was vaak het gevolg van de verdeling van nalatenschappen. Of het gebruik van de naam 'het Grote Laar' ook het gevolg is van een afsplitsing is twijfelachtig. Alle andere 'Grote' en 'Kleine' varianten zijn terug te vinden, ofwel ze bestaan nog, of ze worden herhaalde malen in documenten genoemd. Er is echter geen enkel bewijs te vinden dat 'het Kleine Laar' heeft bestaan. Waarom er dan toch de naam 'het Grote Laar' werd gebruikt zal later op worden teruggekomen.

Mogelijk de oudste bron met de vermelding van 'het Laar' is een rekening van opgebrachte bedes (soort belasting) door de bewoners van de Veluwe in het eerste kwart van de 14^e eeuw (3). Deze belasting werd ook wel 'herfstbede' genoemd, omdat zij in oktober of november moest worden opgebracht. Een van de betalers

was *'guet to Laer'* dat onder *'Dyren'* ressorteerde. Dit betekent dat 'het Laar' ergens tussen **1300** en **1325** een pachtboerderij was van de commanderie te Dieren, de latere 'Hof te Dieren'. De commanderie viel tot 1420 onder de balije Koblenz, van 1420 tot 1434 onder de Balije Biesen en van 1434 tot 1648 onder de Balije van Utrecht van de Ridderlijke Duitse Orde. De geschiedenis van deze orde begint in de tijd van de derde kruistocht naar het Heilige Land. Zij werd door Duitsers gesticht, in de eerste plaats om gewonde Duitse kruisvaarders te kunnen verzorgen. Later werd de taak van de orde uitgebreid met het bieden van bescherming aan pelgrims en kruisvaarders en het heroveren van heilige plaatsen. De orde bestond uit priesterbroeders en ridderbroeders de eersten waren voor de geestelijke en lichamelijke verzorging en de tweeden voor de militaire taken. Vergelijkbaar met kloosterlingen moesten de broeders de geloften van gehoorzaamheid, armoede en kuisheid afleggen. Al tijdens, maar vooral na de kruistochten hebben de commanderieën zich verspreid over een groot deel van Europa. Dit gebied was verdeeld in kleinere eenheden die 'Balijen' werden genoemd. Aan het hoofd van een commanderie stond de commandeur. In de loop der eeuwen hebben commanderieën veel onroerend goed geschonken gekregen. Bij de reformatie is de Duitse Orde overgegaan tot het protestantisme. De commandeur van de commanderie in Dieren had als extra taak het *'markrichterschap'* van de mark van Dieren, Spankeren en Soeren(4).

Een mark was een vereniging van personen die gedurende lange tijd, gezamenlijk, gronden in onverdeelde eigendom bezaten. Die gronden zelf werden ook als mark (of gemeente) aangeduid. Zo bestond er vanaf de 14^e eeuw de mark van Spankeren en Soeren. Aan het hoofd van de mark stond de *'markrichter'*. In het *'Markenboek van Spankeren ende Soeren'* (dit boek bevindt zich in het Gelders archief te Arnhem), waarin verslagen zijn opgenomen van de markenvergaderingen vanaf **1472** tot **1753**, werd aan het begin een lijst gegeven van de 52 gerechtigden (geërfden) in de mark. Gerechtigd of geërfd zijn betekende dat men een boerderij, oftewel een erf of goed had in de mark. Dat verschafte het recht op gebruik van de markegronden. Deze lijst is weliswaar niet gedateerd, maar er is aanleiding om te veronderstellen dat deze lijst van vóór **1339** is. In de lijst is namelijk opgenomen *'des greven guet toe Loe'* ofwel het goed van de graaf 'het Loo' (dit goed stond waarschijnlijk op de plaats waar nu 'de Peppel' ligt aan de Kerkweg in Spankeren). Het betrof hier de graaf van Gelre. De laatste graaf van Gelre was Reinoud II, bijgenaamd 'de Zwarte'. Hij was in **1326** graaf geworden en in **1339** verheven tot hertog. Door het gebruik van de titel 'graaf', ligt het voor de hand te veronderstellen dat de lijst vóór **1339** werd samengesteld.

Er is nog een andere bron die in deze richting wijst en dat is de eerdergenoemde rekening van opgebrachte bedes. Zowel op deze rekening als op de markelijst van gerechtigden komt een aantal dezelfde namen voor zoals *'Ode van Loe'* en *'Henrick van Myddachten'*, daarnaast werd ook in de rekening de graaf van Gelre (verschillende malen) vermeld. Dit maakt het aannemelijk dat de markelijst der gerechtigden en de rekening van opgebrachte bedes in ongeveer dezelfde periode zijn ontstaan en wel vóór **1339**.

Boven de markelijst der gerechtigden staat: *'Dit sijn deijlingen in Suere marken alsoo als malck sijn loth ontvangen sall'* (dit zijn de aandelen in de Soerer mark zodat ieder zijn deel zal ontvangen) Het recht van de gerechtigden werd uitgedrukt in een aantal *'schaeren'* (scharen). Eén *'schaer'* is de oppervlakte begroeide grond (gras of

heide) die nodig was om één volwassen rund, of een equivalent daarvan in schapen of andere dieren, van voldoende voedsel te kunnen voorzien.

Als één van de gerechtigden werd genoemd *"t guet toe Laer"* in Spankeren. Het recht van de boerderij was omstreeks **1339** vier *'schaeren'*. De boerderij had dus het recht om vier volwassen runderen op markegrond, waarschijnlijk in het 'Soerense Broek' te laten grazen. Het recht op scharen was een functie van het al bestaande bezit; iemand die veel grond bezat had ook recht op veel scharen. Het aantal van vier scharen was verreweg het meest voorkomende aantal op de lijst. Een enkele maal was het meer, maar dan betrof het bijvoorbeeld het recht van de heer van 'Middachten' of *'des greven guet toe Loe'*. (de hoeve van de graaf 'het Loo' in Spankeren). Soms was het minder, met twee schaar als laagste. *"t guet toe Laer"* was dus vóór **1339** niet groot of klein, maar van gemiddelde omvang, vergelijkbaar met andere boerderijen in Spankeren zoals *"t guet to Putselers"* (nu 't Asselder', Beukenlaan 4) en *"t guet ten Holte"* (nu 'Burgershoeve', Bockhorstweg 8).

Dat 'het Laar' op de lijst van omstreeks **1339** voorkomt geeft aan dat de boerderij minstens bijna 700 jaar heeft bestaan. Dat wordt nog eens bevestigd door een document (5) dat zich in het archief van de Balije van Utrecht bevindt. Dit document is in **1357** opgesteld door Wolter van Roderloe en handelt over het recht op de *'campe ten Lare'* in de kerspel Brummen. *'Campe'* betenent 'akker'. Verderop in deze beschrijving zal duidelijk worden dat 'het Laar' akkers bezat in Leuvenheim (kerspel Brummen) en dat er sprake was van een akker genaamd *'Laeracker'* die het bezit was van 'het Laar'.

Het eerdergenoemde markeboek bevat nog een tweede lijst van gerechtigden met hun aandelen in de mark. Ditmaal is de lijst wel gedateerd *'den 4^e Martij anno 1568'*. Deze lijst is opgedeeld in drie kolommen. De linker kolom bestaat uit dezelfde namen van landgoederen, geërften en erven die ook op de lijst van vóór **1339** voorkomen. In de middelste kolom worden de scharen vermeld waarop de geërften recht hadden. In de derde en rechter kolom staan de namen van de geërften uit **1568**. De informatie die de linker en middelste kolom geven is gelijk aan die van de oudere lijst, alleen de meeste namen in de rechterkolom zijn nieuw. Het lijkt alsof de oudere lijst in **1568** is gebruikt om de nieuwe vast te stellen.

Op de lijst van **1568** zijn de geërften opgedeeld in 10 groepen. Iedere groep heeft recht op 24 scharen in de mark. 24 scharen samen worden een *'lot'* (aandeel in het land) genoemd. Boven iedere groep is de naam geplaatst van degene die het *'lot'* kreeg toebedeeld en die waarschijnlijk verantwoordelijk was voor de verdeling en gebruik van de scharen binnen de groep. Deze persoon was soms eigenaar of leenman van de onder hem geplaatste erven, soms was het ook een uit eigen groep afkomstige, vaak aanzienlijke, medegeërfde.

"t guet toe Laer" is op deze lijst ingedeeld bij de groep van de commanderie in Dieren. De boerderij was dus nog altijd een pachtboerderij van de commanderie.

De commanderie werd in **1648** verkocht aan stadhouder Willem II en werd toen 'de Hof te Dieren' of 'Huis te Dieren'. Een deel van het archief van de commanderie is overgedragen aan Willem II. Dat waren vooral stukken betreffende pachtboerderijen. Deze stukken werden opgenomen in het archief van de Nassause Domeinraad en worden nu bewaard in het Nationaal Archief in Den Haag.

In dit archief bevindt zich een gerechtelijk stuk uit **1450** betreffende een roggerente uit het *'goet te Laer'*. Daarnaast zijn er zes *'pachtcedules* (pachtcontracten) *van 't guet toe Laer'* uit de periode **1547** tot en met **1603**.

1450 *'Copie vant goet te Laer van de roggerente'*(6).

Garselis vande Gruythuse getuigt in deze *'open brieve'* dat voor het gerecht zijn verschenen Wilhem Noirdinch en zijn vrouw Menta. Zij verklaren dat zij met commandeur Wolter Gruyter waren overeengekomen dat zij jaarlijks uit 'het Laar' de erfelijke jaarrente van zes malder (één malder was ongeveer 137 liter) rogge moesten leveren aan de commanderie in Dieren. Dat diende te gebeuren op *'sunte Martyns dag'* (Sint Maarten) 11 november. De tekst van het stuk geeft tevens aan dat 'het Laar' een leengoed was dat door de landsheer in leen gegeven was aan de commanderie in Dieren.

1547 *'Pacht cedula t goit the Lair'*(7) gelegen in het kerspel Spankeren bij de kerk. De verpachter was de commandeur Johan van Honnepell van den Empel en de pachter was Johan Stevenss. Naast algemene bepalingen die ook in de andere contracten voorkomen, is in dit contract opgenomen dat de commandeur *'t groff holt en 't ijsenwerck'* zal leveren voor reparaties aan gebouwen. Een opvallende bepaling is de verplichting *'alle jaer vyff off sess appel ende peerstemmen poten'*. Johan Stevenss moest dus jaarlijks vijf of zes appel- of perenbomen planten. Hij moest waarschijnlijk fruit aan de commanderie leveren. Om de continuïteit te garanderen moesten ieder jaar jonge fruitboompjes bij worden geplant.

1566 *'PachtCedula van t guet toe Laer ende een Spangerssen wert'*(8) gelegen in de kerspel Spankeren bij de kerk, pachtduur zes jaren. In dit contract wordt voor het eerst aangegeven dat een deel van de Spankerense uiterwaarden bij het goed hoort. Het is een stuk weiland tegenover 'het Laar'. In het Archief van Ridderlijke Duitsche Orde, de Balije (hoofdvestiging van alle commanderieën) van Utrecht bevindt zich een schets van ongeveer hetzelfde deel van de uiterwaarden(9). In de schets worden twee percelen aangegeven: C een *'Rijsweerd'*, dit perceel was dicht bij de IJssel voor een deel ingeplant met wilgen of elzen. Dit komt overeen met bepalingen uit de volgende *'pachtcedule'*. Het tweede perceel met de letter D wordt aangeduid als *'t Weijcamphe'*, dat is weiland. Direct naast perceel C ligt een krib in de IJssel. De krib was het eigendom van jonker van Delen, want op de schets is geschreven *'Jonker Deelens cribb'*. Welke jonker van Delen wordt niet aangegeven. Herman van Delen heeft vanaf ongeveer **1595** tot **1624** 'de Gelderse Toren' met uiterwaarden in eigendom gehad, zijn zoon Karel van **1624** tot **1654**. Na **1654** ging het bezit over op Wilt van Broeckhuysen. De schets moet dus gemaakt zijn tussen **1595** en **1654**. Volgens de *'PachtCedula'* was de verpachter de commandeur Franz van Loo, de pachter was Otto Roecks.

1569 *'Pachtcedule van t guet toe Laer'*(10) gelegen bij de kerk van Spankeren, pachtduur zes jaren. Om onduidelijke reden is het contract van **1566** opgebroken. In **1569** zijn er wel veel meer bepalingen opgenomen. Nieuw zijn de bepalingen die te maken hebben met het beheer van de waard. Het betreft het verzamelen en planten van wilgen- of elzentwijgen om een rijswaard aan te leggen. De bedoeling was om dicht bij de rivier een bosje aan te leggen om aanspoelend slib vast te houden en wegspoelen van grond te voorkomen. Het was een vorm van landaanwinst. De verpachter was de commandeur Franz van Loo, de pachter was Otto Roecks, de pachtduur was wederom zes jaren.

1570 *'Pachtcedule van t guet toe Laer und synen ingehoerigen weide und seilant'*(11) (pachtcontract van het goed 'het Laar' met de bijbehorende weide en akkers). Ook nu is het pachtcontract van 1569 opengebroken en werd er een nieuw pachtcontract gemaakt. Het nieuwe contract bevat een veel nauwkeuriger beschrijving van de percelen met de begrenzingen, die bij het goed horen. Mogelijk zijn in **1570** een of meer percelen aan het goed toegevoegd. De verpachter was ook nu weer de commandeur Franz van Loo en de pachter was Otto Roecks. In deze cedula wordt een aantal veldnamen van de verpachte percelen genoemd: *'Hondsbreide', 'Laeracker', 'Luggenkamp', 'die Lange Garde', 'die Brummelshegge', 'Dwarsacker', 'Kalckstucksken', 'Stroe landt' en 'Huisacker'*. Deze percelen lagen uiteraard allemaal op het grondgebied van het *'guet toe Laer'*. De nauwkeurige situering van de percelen is moeilijk vast te stellen ondanks de summier beschrijvingen daarvan in de cedula.

1597 *'pachtcedule het goet te Laer'*(12) met alles wat daartoe behoort, gelegen bij de kerk van Spankeren met nog een weide of een waard die in het voorgaande jaar door Henrick Fermens werd gebruikt.

Hierbij hoort nog een stukje weiland dat eigendom was van de pastorie. De verpachter was Jacob Taets van Amerongen landscommandeur van de Balijs van Utrecht en commandeur van de commanderie in Dieren. De pachter was Arndt Thoniss.

1603 *'Pachtcedule van Arndts Toniss toe Spankeren van t goet Laeres'*(13) . De commandeur Jacob Taets van Amerongen verpachtte zijn erf en goed genaamd *'idt Laer'* , gelegen bij de kerk in Spankeren, aan Arndt Toniss. Verpacht werd het goed met alle toebehoren, daarbij nog een weide of waard bij de IJssel gelegen. Voorts een stukje weiland dat toebehoorde aan de pastorie te Spankeren. Dit stukje weiland mocht alleen worden beweide, het mocht niet gehooid en niet geploegd en bezaaid worden.

In de *'pachtcedules'* ging het nauwelijks over de rechten van de pachter, maar vooral over de plichten. Zij werden afgesloten voor een periode van zes jaren. De pacht ging steeds in op Sint Maarten, 11 november. Naast het betalen van pachtgeld moest ook een deel van de productie van de boerderij worden geleverd aan de commanderie. Dit varieerde van een tiende deel of *'die derde garve'* (de derde korenschoof) in feite een derde deel, tot soms zelfs de helft. De geoogste gewassen die de commanderie toekwamen moesten door de pachter in een berg of mijt worden opgeslagen. Er waren weliswaar verschillende gewassen maar er werd toch hoofdzakelijk rogge verbouwd. Wat verbouwd moest worden werd vaak bepaald door de commandeur. Dat de grond moest worden bemest met plaggenmest werd eveneens voorgeschreven.

Als in de winter de opgeslagen rogge moest worden gedorst, dan zorgde de commandeur voor de dorsers waarvoor hij het arbeidsloon betaalde, maar de pachter moest hen kost en eventueel inwoning verschaffen.

De pachter diende er voor te zorgen dat het huis, de berg en de schaapskooi *'dackdicht und wantdicht'* waren, er mochten geen gaten in daken en muren zitten. Moesten er toch reparaties worden verricht, dan kon de pachter daarvoor de benodigde arbeiders inhuren. Het arbeidsloon werd door de commandeur betaald, de pachter moest de kost betalen.

De pachter moest ook jaarlijks verschillende vetgemeste dieren leveren aan de keuken van de commanderie. Niet alle *'pachtcedules'* schrijven wat dit betreft hetzelfde voor maar het kon zijn: een driejarige vette os, vier tot acht paar kippen, twee ongeplukte ganzen en een tweejarige hamel (gecastreerde ram). In de winter moest de pachter een hond, of zeven hamels, of een koe van de commanderie onderhouden.

Dicht bij 'het Laar' lag een elzenbosje dat tot het goed behoorde. De pachter mocht daarvan alleen het hout kappen dat nodig was voor de omheiningen. Deze moesten goed worden onderhouden om schade aan bomen en gewassen door loslopend vee te voorkomen.

Eens per jaar kon de pachter opgedragen worden om een vracht goederen van de commanderie in Dieren naar Arnhem te brengen.

Een vaste verplichting die op 'het Laar' rustte was de betaling van acht groten (een groot is een halve stuiver) konijnengeld aan de jachtopziener. Deze betaling was niet jaarlijks maar alleen in schrikkeljaren. Waarschijnlijk was dit een beloning voor de jachtopziener voor het beteugelen van de konijnenpopulatie, dit om te grote schade aan gewassen te voorkomen.

In vrijwel alle *'pachtcedules'* was een passage opgenomen die handelde over twee van de vier akkers van 'het Laar' die in de mark van Leuvenheim lagen. De veldnamen van deze akkers waren *'smoerlant'* en *'hoemaet'*. Van deze akkers was de pachter van 'het Laar' tienden verschuldigd aan de geërfden van Leuvenheim.

Blijkens een pachtcontract uit **1612** heeft Anna Noordings, weduwe van Johan Berner, tussen **1603** en **1612** 'het Laar' in eigendom verworven(14). Op de omslag van dit contract was geschreven: *'Huur cedula van percelen lants toecomende joffr Anna Noordighen uyt haer goet ten Laer'*. De percelen lagen op de Dierense enk en werden verpacht aan commandeur Muilert van de commanderie in Dieren. De pacht ging in op de aankomende Sint Maartensdag, dat was 11 november **1612**. De pachtduur was negen jaren. Kort daarna zou de vrede in Spankeren ernstig worden verstoord.

1624 was een rampjaar voor de regio. Het was in de tijd van de tachtigjarige oorlog. Spaanse troepen trokken onder bevel van graaf Hendrik van den Berg plunderend, verkrachtend en moordend van de Graafschap naar de Veluwe. De verschrikkingen werden destijds door de Zutphense predikant Baudartius verteld in zijn *'Veelaus (Veluws) Vastel-Avond-Spel ofte cort verhael van den alarm die op Vastel-avond in de Veelau gheweest is'* (15). In Spankeren werden toen op twee na alle huizen en de kerk in brand gestoken. Baudartius zei onder andere over graaf van den Berg en zijn troepen: *'hy heeft de kercke te Spankeren, ende alle de huysen aldaer afghebrandt, behalve twee, sy hebben daer oock eenen water-meulen afghebrandt.....'* De watermolen stond bij 'de Bockhorst'. Ongetwijfeld is toen ook 'het Laar' afgebrand, want de troepen moeten deze boerderij zijn gepasseerd op weg naar de watermolen bij 'de Bockhorst'. Mogelijk zit in het archief van de commanderie van Dieren daarvan wel het bewijs. Dat kan het document zijn met de aanhef *'Opschrift Memorie vant thuys tot Spankeren, anno 1624'* (16). De inhoud is kort samengevat dat de meester timmerman Rijck Willemsen uit Dieren zich verplichtte om voor Jan Hendricksen te Spankeren een huis te bouwen. De commandeur van de commanderie te Dieren zou de bouwmaterialen leveren. Gezien het jaartal ging het vrijwel zeker om de vervanging van een afgebrand huis en wel

een huis van de commanderie. In Spankeren bezat de commanderie in 1624 waarschijnlijk slechts één boerderij, dat was 'het Laar'. Jan Hendricksen lijkt dus in 1624 pachter te zijn geweest van deze boerderij.

Voor de volledigheid moet hier nog worden vermeld dat de commanderie in 1392 in het bezit was van het *'guet tot Weersel'*, gelegen in het kerspel Spankeren. Waar dit goed precies heeft gelegen is niet bekend, maar wel ergens in het kerspel dat Spankeren, Dieren, de Fraterwaard en Laag Soeren omvatte. In het archief van de commanderie zitten ook geen pachtcontracten van het *'guet tot Weersel'*.

Tussen **1612** en **1648** moet 'het Laar' weer in het bezit zijn gekomen van de commanderie, want in dat laatste jaar kocht stadhouder Willem II de commanderie inclusief 'het Laar'. Hij wilde van de commanderie een jachthuis maken: 'de Hof te Dieren' ofwel 'het Huis Dieren'. In Dieren en Ellecom kocht hij veel grond voor de aanleg van een wildbaan. Hij heeft niet lang mogen genieten van zijn bezittingen in Spankeren, Dieren en Ellecom, want hij stierf al in **1650**. In datzelfde jaar werd zijn zoon geboren, De latere stadhouder-koning Willem III. Hij erfde 'de Hof te Dieren'. Het grondgebied van 'het Laar' lag niet gunstig ten opzichte van 'de Hof te Dieren'. Het grensde niet direct aan het jachtgebied. Dat is waarschijnlijk de reden waarom er in **1658** een zogenaamde *'erfwissel'* heeft plaatsgevonden (een *'erfwissel'* is een ruil van onroerend goed). Van deze ruil is door de geërfden van de Veluwezoom Gerrit Everwijn en Jacob Kempinck een acte opgemaakt(17). Uit deze acte en ook uit andere documenten kon het volgende worden opgemaakt: het *'goet Laer in Spankeren gelegen'* was het erfelijk bezit van *'Willem Hendrick bij der gratien Godes prince van Orange'*. Dicht bij 'de Hof te Dieren' lag *'het Verengut'* dat met alles wat daartoe behoorde door het vorstendom Gelre in leen was gegeven aan Frederick Haeck. In 1658 is ten behoeve van de prins van Oranje 'het Laer' geruild met 'het Verengood'. De acte werd ondertekend door onder andere Frederick Haeck, Wendela Haeck en haar zoon Johan Beuckevoort. Wendela Haeck was de weduwe van Adriaan Beuckevoort, die Burgemeester was van Doesburg. Dit waren in **1658** de nieuwe eigenaren van 'het Laar'.

Daarna is de geschiedenis van 'het Laar' waarschijnlijk lange tijd weinig gedocumenteerd, totdat op 9 september **1778** een zekere R. Beuckevoort uit Doesburg de markenvergadering in de Spankerense kerk bezoekt. Volgens de notulen van deze vergadering was hij aanwezig *'wegens het goed Laar'*. Het lijkt er dus op dat Johan Beuckevoort destijds 'het Laar' heeft geërfd van Frederick Haeck of Wendela Haeck en dat het goed vervolgens een aantal generaties in het bezit van de familie Beu(c)kevoort is gebleven.

Uit rekeningen van de mark is gebleken dat R. Beuckevoort grond kocht van de mark om 'het Laar' te vergroten.

In **1818** bezocht H. Evers de markenvergadering namens R. Beuckevoort, maar ook voor zichzelf. Alleen zij die gerechtigd waren in de mark, dat wil zeggen in het bezit waren van een erf, mochten de markenvergaderingen bezoeken. H. Evers had dus een erf of boerderij, mogelijk was hij pachter van 'het Laar'.

In 1819 kocht Beuckevoort 2658 roeden (ongeveer 4 hectare) heidegrond van de mark voor 132 gulden.

De eerste keer dat in Spankeren de percelen nauwkeurig werden ingemeten en opgetekend was ten behoeve van de kadasterkaart Dieren van **1832**(18). Bij de kaart

hoorde een lijst van de genummerde percelen met oppervlaktes, de vorm van gebruik en de namen van de eigenaren. De eigenaar van 'het Laar' (of 'het Grote Laar') was toen de heer Joseph Servatius Godfried, kapitein van de 13^e afdeling in Arnhem. Hij woonde in Doesburg en was getrouwd met Anna G.M.A. Bueckevoort. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat hij via zijn vrouw in het bezit was gekomen van 'het Grote Laar'.

Godfried bezat grond in Spankeren, Dieren en Leuvenheim. Op de Spankerense enk (sectie D) bezat hij 21 percelen: nrs. 120 t/m 125, 127, 138, 141 t/m 143, 145, 147, 149, 152 t/m 155, 157, 169 en 170. Dit waren hoofdzakelijk akkers, maar ook akkermaalshout, een tuin en een boomgaard. Op perceel 21 stond een boerderij met schuren. De totale oppervlakte van deze 21 percelen was bijna 18 hectare.

Op het Nieuweland (sectie C, Dierense hoogte) bezat Godfried vijf percelen: nrs. 122 t/m 126. Deze percelen bestonden voornamelijk uit heidevelden met een aantal opgaande bomen. Op perceel 122 stond een schaapskooi. De totale oppervlakte van deze vijf percelen was ruim 4 hectare.

Op de Dierense enk (sectie D) bestond het bezit uit zes percelen: nrs. 171, 175, 176, 199, 201 en 208, vier akkers en twee percelen met akkermaalshout. De totale oppervlakte van deze zes percelen was ruim 5 hectare.

Het bezit in de Spankerense weilanden, dit zijn de Spankerense uiterwaarden (sectie D), bestond uit de weilanden nrs. 235 en 236 en een rij opgaande bomen langs wat nu de Zutphense straatweg heet (nr. 234). De weilanden zullen later 'Stapelbroeks weiden' worden genoemd. De totale oppervlakte van deze drie percelen was ongeveer 6 hectare.

Tenslotte bezat Godfried nog vier bouwlandpercelen op de Leuvenheimse enk (Brummen, sectie H) en wel de nrs 291, 452, 453 en 484, met een totale oppervlakte van bijna 2 hectare.

Het totale bezit kwam hiermee op één boerderij met schuren, een schaapskooi en ruim 35 hectare land. Behalve de akkers op de Leuvenheimse enk lagen de meeste percelen enigszins verspreid in het gebied dat nu begrensd wordt door de Zutphense straatweg, Bockhorstweg en Dorpsweg in Spankeren en de Burgemeester de Bruinstraat, Molenweg en Spankerenseweg in Dieren. Daarnaast de weilanden in de uiterwaarden die globaal tegenover 'het Grote Laar' lagen.

Op het bijgaande fragment van de kadasterkaart van de gemeente Dieren (**1832**) is nauwkeurig te zien welke percelen bij 'het Grote Laar' hoorden (de percelen in Leuvenheim zijn niet weergegeven omdat het een andere gemeente is).

In die tijd kon dit in deze regio een groot bezit worden genoemd. Hoe Godfried aan dit bezit is gekomen is niet helemaal te achterhalen. Zijn schoonvader had grond van de mark gekocht, ongetwijfeld heeft Godfried ook grond bijgekocht, maar daarvan ontbreken de schriftelijke bewijzen.

Omstreeks **1848** werd besloten om de gecombineerde mark van Dieren, Ellecom, Spankeren en Laag Soeren op te heffen. Deze mark bezat toen ongeveer 1400 ha. De grond werd verdeeld of verkocht aan de geërfd. Als maatstaven voor de verdeling golden: 1. het bezit van een woonhuis in de mark; 2. de oppervlakte van de grond die men in de mark bezat; en 3. of men het recht van schapendrift had. Op grond van die maatstaven mag worden aangenomen dat de eigenaar van 'het Grote

Laar' een aanzienlijke oppervlakte grond kreeg toebedeeld. Er bestaat een lijst in het archief van de mark met alle namen van de personen die grond kregen toegewezen. In totaal werd van de 1400 hectare markegrond globaal 1250 hectare verdeeld of verkocht. De rest is waarschijnlijk gebruikt voor het verplichte aanleggen van sloten, wegen e.d. De meeste mensen hebben bij de verdeling 1-4 hectare grond kunnen verwerven, een klein groepje personen meer tot veel meer. De baron van Rhemen van 'de Gelderse Toren' 91 hectare; generaal van Hooff van 'de Bockhorst' 72 hectare; gravin van Wassenaar van 'de Hof te Dieren' 272 hectare; graaf en gravin van Rheden ('Middachten') 62 hectare; S. Hupkes 57 hectare; de heer Bronkhuijzen uit Laag Soeren 287 hectare; een zekere 'Godfroy' 32 hectare; en de heer Bouricius 50 hectare.

Met uitzondering van de op één na laatste persoon zijn alle namen bekend. De naam 'Godfroy' is echter het Franse equivalent van de Nederlandse naam 'Godfried'. Het is dus logisch te veronderstellen dat met beide namen één en dezelfde persoon werd bedoeld. De eigenaar van 'het Grote Laar' heeft omstreeks die tijd nog meer markengronden verworven, misschien door aankoop van anderen. Dat bleek namelijk bij de verkoop van het totale goed in 1871. Tot het bezit behoorden toen onder andere percelen oorspronkelijke markegronden met een totale oppervlakte van globaal 55 hectare. Dat is 17 hectare meer dan hem bij de verdeling werd toegewezen.

Het lijkt er dus op dat het totale bezit 'het Grote Laar' omstreeks **1850** is uitgebreid tot ruim 90 hectare. Dit was destijds veel te groot voor één boerderij. Er was eerder sprake van een landgoed. Qua grootte kwam dat enigszins overeen met het landgoed 'de Bockhorst'.

In **1871** werd 'het Grote Laar' verkocht. De opdracht kwam van mr. F.G.R.H. van Lilaar, oud-minister van justitie, wonende te 's-Gravenhage. Hij deed de opdracht namens zichzelf en zijn twee zusters: G.B.M.H. van Lilaar en M.F.W.H. van Lilaar. Zij waren de kinderen van het echtpaar Theodorus J. van Lilaar en van Frederika J.H. Beuckevoort. Zij erfden in **1869** 'het Grote Laar' met alle gronden van hun tante, de weduwe A.G.M.A. Godfried-Beuckevoort. J.S. Godfried (of Godfroy) was in **1861** in Doesburg overleden.

Uit de akte van scheiding en verdeling van **1869**(18) bleek de totale oppervlakte van de verschillende percelen ruim 70 hectare te zijn. Omdat het totale goed 'het Grote Laar' omstreeks **1850** globaal uit 90 hectare bestond, was er in ongeveer 19 jaren 20 hectare verdwenen. Tussen **1860** en **1865 hebben** activiteiten plaatsgevonden die dit grondverlies hebben veroorzaakt. In genoemde periode zijn namelijk zowel de spoorweg als het kanaal van Dieren naar Apeldoorn aangelegd. Het spoorwegtraject ging in Spankeren en Dieren door zeven percelen van 'het Grote Laar'. (voor de aanleg van de spoorweg was in Spankeren in totaal globaal 8 hectare nodig) Het kanaal ging door 3 percelen. Om deze infrastructurele werken te kunnen realiseren heeft de eigenaar van 'het Grote Laar' met zekerheid vrij veel grond af moeten staan. Er is in de bovengenoemde akte ook geen sprake meer van '*bouwland onder Brummen*'. Waarschijnlijk werden de bouwlandpercelen op de Leuvenheimse Enk al eerder verkocht. Dit samen kan voor een belangrijk deel de ontbrekende 20 hectare verklaren.

Tot het bezit 'het Grote Laar' hoorde ook een tiend, het zogenaamde '*Reilger Bekers tiendje*' het rustte op gronden van baron van Rhemen van 'de Gelderse Toren'.

Bij de verkoop in **1871**(19) werd het bezit als volgt omschreven: *De bouwplaats 'Groot Laar' genaamd, bestaande in een solide en welingerigt boerenhuis, schuren, schaapskooijen en meerdere getimmerten, bouwlanden, uiterwaard, broek- en heidegronden, akkermaal- en dennenbosschen en opgaande boomen gelegen onder Spankeren en Dieren onder de Gemeente Rheden.*

Het gehele bezit was opgedeeld in 22 percelen. 14 daarvan zijn door nog bestaande aktes te achterhalen.

De percelen 1, 2, en 3 (kadastraal Dieren, sectie D, nrs. 669, 556, 122, 123, 124, en 127) zijnde: huis, schuur en erf, boomgaard, weiland, tuin en bouwland, samen groot 2 hectare, 38 are en 70 centiare, werden gekocht door Hendrikus Johannes Stapelbroek, landbouwer te Spankeren. Hij was ten tijde van de verkoop de pachter van 'het Grote Laar'.

Perceel 4 (kadastraal Dieren, sectie D, nrs. 543 en 495), samen groot 70 are en 43 centiare werd gekocht door mr. T.J. van Outeren, *'regter in Amsterdam'*.

De percelen 9 en 10 (kadastraal Dieren, sectie D, nrs. 234, 235, 236, weilanden in de uiterwaarden) samen groot 6 hectare, 16 are en 60 centiare werden gekocht door Alexander baron van Rhemen van 'de Gelderse Toren'. De eerdergenoemde Stapelbroek zal deze weilanden hebben gepacht, want ze werden 'Stapelbroeks weiden' genoemd.

De percelen 11, 12 en 13 (kadastraal Dieren, sectie D, nrs 199, 201, 208, 535 en 624) samen groot 2 hectare, 6 are en 42 centiare werden gekocht door Johannes Boelen uit Amsterdam.

Perceel 14 (kadastraal Dieren, sectie D, nr. 525) groot 11 are en 12 centiare werd gekocht door de families Lentink en Schothorst uit Dieren.

De percelen 19 en 20 (kadastraal Dieren, sectie B, nrs 370, 381, 502 en 503) bestaande uit broekgrond met een schaapskooi, samen groot 11 hectare, 52 are en 30 centiare werden gekocht door P.N. Jut van Breukelerwaard, stichter van de badinrichting 'Bethesda' in Laag Soeren. Na zijn overlijden in **1874** erfde de diaconie van de hervormde gemeente van Spankeren – Laag Soeren beide percelen.

De percelen 21 en 22 (kadastraal Dieren, sectie A, nrs. 65 en 66) bestaande uit heide met dennenbossen te Spankeren, samen groot 44 hectare en 39 are werden gekocht door de stichting 'Bethesda' in Laag Soeren (19).

Wanneer de verkochte oppervlaktes worden gesommeerd komt dat uit op ruim 67 hectare.

Door de verkoop van de percelen grond is het goed 'het Grote Laar' totaal uit elkaar gevallen. De oppervlakte cultuurgrond die daarna bij de boerderij hoorde was gereduceerd tot bijna 2,5 hectare. Dit werd door de nieuwe eigenaar Stapelbroek in **1873** vergroot met een perceel van 2 hectare, 2 are en 30 centiare. Dit perceel was hem middels een akte van scheiding in dat jaar toebedeeld uit zijn ouderlijke boedel. Het was een perceel in het Soerense broek dat in **1850**, bij de verdeling van de markengronden, aan zijn vader, H. Stapelbroek, was toegewezen. Hierdoor werd de boerderij weliswaar vergroot tot ongeveer 4,5 hectare, maar het bleef een klein landbouwbedrijf met waarschijnlijk veel te grote gebouwen.

Bij een brand in **1909** zijn deze gebouwen verloren gegaan. Stapelbroek heeft daarna een boerderij laten bouwen die veel kleiner was dan de oorspronkelijke. Dat is nu nog te zien, de kelder van de oude boerderij, die bij de brand onbeschadigd bleef, kwam na de nieuwbouw buiten de boerderij te liggen. Boven deze (mogelijk middeleeuwse) kelder werd een veeschuur gebouwd. Enkele nog goede stukken muur van de oude boerderij zijn destijds in het nieuwe gebouw verwerkt, ook in een buitenmuur. Waarschijnlijk zijn er ook oude bakstenen hergebruikt. Waarschijnlijk om verschillen in bakstenen en muren weg te werken werd de hele boerderij van een pleisterlaag voorzien. Daarvoor moest een goede reden zijn want dat was destijds in deze omgeving zeer ongebruikelijk. Gewoonlijk werd hier alleen de voorgevel of hoogstens het voorhuis gepleisterd en wit geverfd. Destijds werden geen spouwmuren gebouwd. Die witte pleisterlaag zorgde in de winter voor extra isolatie en in de zomer was het koeler door de reflectie van zonnestralen. Als het niet nodig was, in het gedeelte van de boerderij waar het vee stond, werd er meestal niet gepleisterd. Bouwmateriaal was destijds relatief duur.

Stapelbroek stierf in maart **1910**. Zijn weduwe, Theodora A. Stapelbroek-Harmsen als vruchtgebruikster en dochter Johanna G.S.M Stapelbroek als enige erfgename, lieten in datzelfde jaar 'het Grote Laar' veilen. De boerderij werd toen als volgt beschreven: *'Ene hofstede genaamd 'de Groote Laar' bestaande uit nieuw gebouwd huis met groote schuur, weiland, bouwland en boomgaard, staande en gelegen te Spankeren aan den Grooten weg van Spankeren naar Zutphen', kadastraal bekend gemeente Dieren sectie D nummers 669, 556, 122, 123, 127, samen groot 2 hectaren, 38 are en 70 centiare. Verder perceel weiland met schaapskooi gelegen in het Soerensche broek aan de Soerensche beek, sectie B nummers 1130 en 694, samen groot twee hectaren twee aren dertig centiare'*. Het totaal werd in **1911** gekocht door ir. Pieter J. van Voorst Vader, wonende te 's-Gravenhage, voor het bedrag van f 7700,--. Hij had in **1906** het landhuis 'De Bockhorst' gekocht en wilde door aankopen van grond en boerderijen het oude landgoed weer in oude glorie herstellen.

Tussen **1911** en **2002** is 'Het Grote Laar' achtereenvolgens verpacht geweest aan Hendrik Reinders, Johan Aalders en zijn zoon Jacob Aalders.

Landbouwbedrijven konden de laatste decennia alleen renderen als forse schaalvergroting mogelijk was. Als zelfstandig landbouwbedrijf was 'het Grote Laar' veel te klein om nog een toekomst te hebben. Jacob Aalders besloot dan ook om vanaf **1989** geleidelijk met het boeren te stoppen. Hij pachtte daarna alleen de gebouwen, een akker bij het huis, het erf en de tuin. De vrijkomende grond werd verdeeld onder de overige pachters van 'De Bockhorst'. Enige tijd na het overlijden van Jacob Aalders besloot de weduwe Hennie Aalders-Boesveld in **2002** om in Dieren te gaan wonen waardoor de boerderij leeg kwam te staan. De eigenaren van het landgoed 'De Bockhorst', sinds **1963** verenigd in 'Beleggingsmaatschappij De Bockhorst N.V.', besloten in **2003** om de gebouwen met tuin en erf te verkopen. De nieuwe en huidige eigenaar en bewoner van 'het Grote Laar' werd de familie W. van Dijke.

Op het einde nog een veronderstelling betreffende de naam 'het Grote Laar'. Zoals eerder gezegd was de toevoeging 'Grote' niet het gevolg van de afscheiding van 'het Kleine Laar'. De naam 'het Grote Laar' werd gebruikt vanaf ongeveer 1850. Het goed was toen op zijn hoogtepunt wat omvang betreft. In grootte was er een enorm verschil met het oorspronkelijke *'guet toe Laer'*. Dat wilde Godfried waarschijnlijk

benadrukken door 'Grote' aan de naam toe te voegen. Het gaf ook meer status en plaatste het goed destijds op het niveau van 'de Grote Bockhorst'.

Tenslotte en voor zover bekend een overzicht van de eigenaren van 'het (grote) Laar' :

Omstreeks 1300 – 1603 de Commanderie in Dieren

Omstreeks 1603 – 1612 Anna Noordings

Omstreeks 1612 – 1648 de Commanderie in Dieren

1648 – 1658 Stadhouder Willem II

1658 – 16... Frederick Haeck

Omstreeks 16... – 1825 Johan Beuckevoort en nazaten

Omstreeks 1825 – 1861 J.S. Godfried (of Godfroy), legerkapitein

1861 – 1869 de weduwe A.W. Godfried – Beuckevoort

1869 – 1871 F.G.R.H. van Lilaar, oud minister van justitie

1871 – 1910 H.J. Stapelbroek

1910 – 2003 P.J. van Voorts Vader, 'Beleggingsmaatschappij de Bockhorst N.V.'

2003 – nu W. van Dijke

Geraadpleegde Bronnen:

Het archief van de Nassause Domeinraad dat zich bevindt in het Nationaal Archief in Den Haag wordt hierna afgekort als NDR.

1. Otten, D., 1992. Het Plaatsnamenboek van de Veluwe, blz 28, Gysbers en van Loon, Arnhem.
2. Schuurman, E.I., N.W. Willemse, 2006. Plangebied Spankerense Enk, Gemeente Rheden; archeologisch vooronderzoek: een bureau en inventariserend veldonderzoek (verkenning, kartering en waardering), RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., postbus 1347, 1000 BH Amsterdam.
3. Doorninck, van P.N., 1905. Schatting van den Lande van Gelder voor de Veluwe van het begin der 14de eeuw, Gebrs. Van Brederode, Haarlem.
4. Gelders Archief Arnhem, toegang 0366, de mark van Dieren, Spankeren en Soeren (markeboeken en losse stukken in dozen 30 en 31).
5. Archief van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, oud archief (OA.), inv. nr. 1717.
6. NDR inventaris nr. 3314.
7. NDR inventaris nr. 3378-4.
8. NDR inventaris nr. 3378-2.
9. Archief van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, inv. nr. 899q.

10. NDR inventaris nr. 3378-7.
 11. NDR inventaris nr. 3378-3.
 12. NDR inventaris nr. 3378-6.
 13. NDR inventaris nr. 3378-5.
 14. NDR inventaris nr. 3378-1.
 15. Baudartio, G. (predikant binnen Zutphen), 1624. Veelaus – Vastel – Avond – Spel ofte Cort verhael van den alarm die op Vastel – avond in de Veelau gheweest is, Andries Jansz. Van Aelst/ Boeckverkoper, Zutphen.
 16. NDR inventaris nr. 3374.
 17. NDR inventaris nr. 3409
 18. Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, 2004. Kadastrale Atlas Gelderland – Dieren. Tekst en Kadatrale gegevens, Arnhem.
 19. Kadaster van Gelderland te Arnhem, 2003. Dieren R 1207. Historisch Onderzoek voor W. van Dijke
- InfoFoto's